

ความเชื่อของชาวบ้านบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา

: มองจากวรรณกรรมแบบเก่า

รศ. อุทม หนูทอง

การศึกษาภาพสะท้อนวิถีชีวิตชาวบ้านบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลา จากวรรณกรรมแบบเก่าเป็นวิธีหนึ่งที่จะช่วยให้รู้จักเข้าใจผู้คนบริเวณนี้ในอดีตได้ระดับหนึ่ง เพราะวรรณกรรมได้บันทึกวิถีชีวิตในแง่มุมต่างๆ ไว้ อาจจะโดยเจาะจงบ้าง และไม่เจาะจงบ้าง อย่างไรก็ตามภาพที่ได้จากการศึกษาย่อมไม่สมบูรณ์ในตัวของมันเอง แต่หากพิจารณาประกอบเข้ากับข้อมูลอื่น ๆ เช่น ประวัติศาสตร์ โบราณคดี ขนบธรรมเนียม ประเพณี ฯลฯ ก็จะได้ภาพที่ชัดเจน และถึงที่สุดแล้วก็สามารถอธิบายได้อย่างน่าเชื่อถือว่า วิถีชีวิตของผู้นับบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาเป็นอย่างไร อนึ่ง แม้วรรณกรรมแบบเก่าจะสะท้อนภาพสังคมในอดีต แต่ก็คงมีใช้ภาพที่หลุดขาดช่วงออกไปจากปัจจุบันโดยสิ้นเชิง ทั้งนี้เพราะพัฒนาการทางสังคมมิได้เปลี่ยนแปลงชนิดทิ้งรากเหง้า ยิ่งเป็นสังคมชนบท บางแห่งบางที่ ภาพในอดีตกับปัจจุบันแทบไม่ต่างกัน การมองภาพสังคมในอดีตจากวรรณกรรมจึงช่วยให้เห็นความต่อเนื่องหรือพัฒนาการของสังคมจากอดีตถึงปัจจุบันได้อีกส่วนหนึ่ง อย่างไรก็ตาม เนื่องจากสังคมมีองค์ประกอบซับซ้อน วรรณกรรมแบบเก่าในลุ่มทะเลสาบสงขลาก็มีมาก จึงเป็นเรื่องยากที่จะมองสังคมในทุกแง่ทุกมุม ในที่นี้จึงเลือกพิจารณาเฉพาะเรื่องความเชื่อซึ่งถือเป็นเรื่อง

หลวงปู่ทวด

พื้นฐานของสังคม เพราะเป็นตัวกำหนดความคิด พิธีกรรมกฎเกณฑ์ทางศีลธรรม ซึ่งส่งผลกระทบต่อบุคคลและสังคม ส่วนวรรณกรรมก็สรรเอาเฉพาะที่ใช้กันในชีวิตประจำวัน หรือในวิถีชีวิต และเกี่ยวข้องกับเรื่องความเชื่อโดยตรง ที่เป็นวรรณกรรมมุขปาฐะ เช่น บทไหว้สัจดี ไหว้ลายลักษณ์ บททำขวัญต่าง ๆ บทภาคครู บทเชิญครูของศิลปินพื้นบ้าน ส่วนวรรณกรรมลายลักษณ์ใช้วรรณกรรมศาสนา เช่น พระมาลัย ไตรภูมิ พระเจ้าห้าองค์ กาขาว พุทธทำนาย เป็นต้น

ลุ่มทะเลสาบสงขลา มีอาณาบริเวณประมาณ 8,000 ตารางกิโลเมตร กินพื้นที่ 3 จังหวัดคือ สงขลา พัทลุง และนครศรีธรรมราช เป็นผืนน้ำประมาณ 1,000 ตารางกิโลเมตร และผืนดินประมาณ 7,000 ตารางกิโลเมตร พื้นที่ทางด้านตะวันตกและด้านใต้เป็นภูเขา พื้นที่ลาดเอียงลงสู่ทะเลสาบ ระหว่างภูเขาซึ่งเป็นเขตป่ากับทะเลสาบเป็นที่ราบเหมาะแก่การเพาะปลูก ส่วนพื้นที่ทางด้านตะวันออกเป็นแหลม โอบล้อมด้วยทะเลสาบและทะเลน้ำเค็ม สถาปนามิศาสตร์เช่นนี้เป็นปัจจัยพื้นฐานที่กำหนดวิถีชีวิตของชาวบ้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านวิถียังชีพ ครั้นเมื่อสร้างบ้านแปลงเมือง ติดต่อกับแหล่งอารยธรรมภายนอกอันได้แก่ อินเดีย ตะวันออกกลาง จีน มลายู และไทยภาคใต้ ส่วนเหนือขึ้นไปจนถึงภาคกลาง ทำให้บริเวณนี้มีพัฒนาการทางสังคมมาโดยตลอด ในแง่ลัทธิความเชื่อได้รับอิทธิพลจากพราหมณ์ พุทธ และอิสลาม ตามลำดับ โดยมีวัฒนธรรมดั้งเดิมซึ่งเชื่อเรื่องผีเป็นพื้นฐาน เกิดการประสมประสานกัน และมีบทบาทกำหนดวิถีชีวิตให้มีลักษณะเฉพาะ ซึ่งส่วนหนึ่งได้สะท้อนไว้ในวรรณกรรม

ความเชื่อเกี่ยวกับผี

วรรณกรรมแบบเก่าสะท้อนให้เห็นความเชื่อเรื่อง

ช่วยคุ้มครองเด็กอ่อน ๆ
 คุ้มวัวคุ้มควายปลายเข็ยก
 ช่วยพิทักษ์รักษา
 สุขสุข
 ความช่วยอย่าเข้านาโลล

ผีของผู้คนบริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาอย่างละเอียด โดยเชื่อว่าผีมีอยู่จริง เป็นวิญญาณที่ไม่ไปสุดไปเกิด ยังผูกพันอยู่กับโลกและมนุษย์ มีอำนาจในการควบคุมธรรมชาติและมนุษย์ อาจให้คุณหรือโทษก็ได้ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ที่มนุษย์มีกับผี แต่บทบาทของผีก็มีขอบเขตตามฐานะ ซึ่งแบ่งได้ 4 จำพวก คือ

1. ผีตายาย คือผีบรรพบุรุษประจำตระกูล โดยทั่วไปแต่ละตระกูลจะมีลูกหลานคนใดคนหนึ่งเป็นผู้ทำหน้าที่ติดต่อกับผีบรรพบุรุษ มีการตั้งหิ้งบูชา จัดเครื่องสังเวยให้ ลูกหลานเดือดเนื้อร้อนใจสิ่งใดก็สามารถบนบานขอความช่วยเหลือ และเมื่อมีสมาชิกใหม่ หรือได้รับลาภผลใด ๆ ก็มีการเซ่นบูชา เป็นการแสดงความห่วงใยระลึกถึง ในพิธีทำขวัญเด็ก ทำขวัญบ่าวสาว บทหลักมักกล่าวถึงผีตายาย ขอให้รับสมาชิกใหม่ ให้ช่วยคุ้มครองดูแล ในพิธีโนราโรงครูจะเชิญผีตายายมาสู่พิธีเพื่อรับเครื่องสังเวย มีการร้องบูชา กล่าวขอพรทำพิธีร้องส่งตายายกลับ ตัวอย่างบทบูชาตายายตอนหนึ่งแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างผีตายายกับลูกหลาน และบทบาทของผีตายายที่ลูกหลานคาดหวังว่าจะช่วยคุ้มครองป้องกันภัย ความเจ็บไข้ และอำนวยความสะดวก มาหากินได้อุดมสมบูรณ์ว่า

กุมารหลานนอนเปลผ้า
 เรียกสวนไร่นา
 ช่วยคุมวางขวางไว้
 ร้อยป้ออย่ามีความเจ็บไข้
 ความไข้ให้ไกลกายา

ลูกหลานยกขังไปขังไหน
 ลูกหลานจะไปทำไร่
 ลูกหลานจะไปทำนา
 เจ้าทองแสดแท้
 ข้างงามได้เทียมภูเขา
 เจ้าทองผมหมอ
 ให้ได้เจ็ดเม็ดเจ็ดเกวียน
 เจ้าทองโถมฉาย
 อ้าเสียงเจ็ดถั่ง
 ระเบิดระเวก
 ตกลงหลังคา
 ตกลงเหนือสาด
 ตกลงแท่นที่นอน
 ทรัพย์สินของพระอินทร์
 กลายเป็นงูเหลือมปากเปิด
 ไม้แห้งเหือดตาย
 คู่ทรัพย์ทำกิน

ชาวบ้านในลุ่มทะเลสาบสงขลาถือว่า การนับถือ
 ผีตายาร่วมกันแสดงถึงความเป็นเลือดเนื้อเชื้อไขเดียว
 กัน แต่งงานกันไม่ได้ ตายายจะลงโทษ ความเชื่อนี้
 จึงมีอิทธิพลในการสร้างความเป็นเอกภาพของระบบ
 เครือญาติเป็นอย่างดี และทำให้เกิดการกระจายความ
 สัมพันธ์ทางสังคมในรูปของการแต่งงานกับคนในตระกูล
 อื่นแตกกว้างออกไป

2. **ครุหมอ** คือวิญญานของครุทางศิลปะ อาจ
 จะเป็นครุผู้ให้กำเนิดศิลปะนั้น ๆ ที่เรียกว่า "ครุต้น"
 ซึ่งมักมีเรื่องเล่าต่อ ๆ กันมาในรูปของตำนาน มีฐานะ

ตายายตามไปช่วยรักษา
 ให้ข้าวไต้งามเทียมปลายป่า
 ให้ได้ข้างงามเทียมภูเขา
 ตีแกะตีเคียวได้เกี่ยวเอา
 ได้เม็ดเจ็ดเกวียน
 ลากมาด้วยล้อด้วยเกวียน
 ให้ได้เสียงเสียงเจ็ดถั่ง
 ให้ได้เหมือนหมามุ่ง
 สมมาดปรารณา
 ขนนางนกเหวตกกลางมา
 ทะลุลงมาแท่นที่นอน
 กวาดมาไว้เหนือหมอน
 กลายเป็นงูเหลือมปากเปิด
 กลายเป็นห่านิลหัวเพชร
 คู่ทรัพย์คู่ทำกิน
 ไหลมาเหมือนสายวาริน
 ให้ได้ฉันทันเล้าทะเลหนา

เป็นเทพ เป็นเจ้านายชั้นสูงส่วนหนึ่ง และอีกส่วนหนึ่ง
 เป็นสามัญชน หรือเป็นครุสอนศิลปะนั้น ๆ ที่รับช่วง
 ต่อกันมาในชั้นหลัง ครั้นตายไปวิญญานยังห่วงใยผูกพัน
 กับงานและลูกหลานศิลปิน จึงไม่ยอมไปผูกไปเกิด
 แบบเดียวกับผีตายาย งานศิลปะที่สำคัญ ๆ ทุกอย่าง
 ในแถบนี้ล้วนมีครุหมอทั้งสิ้น เป็นต้นว่า หนังตะลุง
 โนรา โตะคริม งานแกะสลัก ช่างตีเหล็ก ฯลฯ แต่งาน
 ศิลปะที่มีการใช้วรรณกรรมเป็นองค์ประกอบสำคัญ
 ในการสื่อสารตำนาน เชิญครุหมอมาเข้าทรง มีเพียง
 บางอย่างเท่านั้น ได้แก่ หนังตะลุง โนรา และโตะคริม
 ศิลปะทั้ง 3 อย่างนี้ครุแรงมาก มีหลายองค์ แต่ละองค์

มีประวัติ อุปนิสัย และมีความสำคัญต่างกัน ซึ่งผู้ที่เคารพนับถือ คือผู้สืบสายตระกูลงานศิลปะนั้น ๆ รู้ดี เพราะต้องมีการตั้งหิ้งบูชา มีการจัดพิธีไหว้ครูประจำปี หรือตามวาระ และเมื่อมีผู้ศึกษาศิลปะนั้น ๆ ชำนาญ จะต้องจัดพิธีครอบครูเพื่อแสดงการรับรองของครูหมอ และอาจารย์ผู้ประสาทความรู้นั้นให้ นอกจากนี้ครูหมอ ยังเป็นที่พึ่งแก่ลูกหลาน โดยเมื่อมีทุกข์หรือปรารถนา จะให้ประสพผลสิ่งใดกับบนบานให้ครูหมอช่วย แต่บางคนปฏิบัติไม่ดีพละไม่ถูก ครูหมอก็ให้โทษเป็นการ

สั่งสอนให้สำนึกก็มี ซึ่งต้องบนบานขอขมา และเมื่อมีการบนก็ต้องแก้บน จัดพิธีบวงสรวงตามประเพณี ในพิธีมีการขับร้องเชยวิญญูณาณาเข้าทรง รับเครื่องสังเวช วรรณกรรมที่ใช้ขับร้องสะท้อนให้เห็นค่านิยม การนับถือครู เชื่อในอำนาจเร้นลับของครู และยอมรับในเรื่องที่ครูได้สร้างสรรค์และสั่งสมสืบทอดมา ความเชื่อความรู้สึกต่อครูหมอมีความละเอียดอ่อน แผงไว้ ซึ่งความกลัวและคารวะยกย่อง ดังตัวอย่างตอนเชยครูหมอโนรามามาเข้าทรงบางตอน เช่น

เข้าทรง

(ชื่อครู) ของลูกแก้ว
 พ่อมาเถิดมาค้า
 ตัวลูกเปรียบเหมือนรวงข้าว
 มาหาได้เวศวัดเด่น
 เข้ามาตามเสียงกลอง
 เค้นเข้ามาฉบับฉบับ

รู้แล้วไม่ท่อนได้ยู่ข้า
 มาหาได้เวศวัดเด่น
 พ่อเจ้าเหมือนนกจอกเค้น
 พ่อเค้นเข้ามาฉบับฉบับ
 พ่อย่องเข้ามาตามเสียงทับ
 ร้องรับราชครูถ้วนหน้า

ในบทเชิญครูหลังเบิกโรงก็มีท่วงท่าทำนองเดียวกัน เช่น

พอลงถึงโรงจะไหว้คุณ
ศรัทธาแหม่ศรัทธาราม
ศรัทธาทพศรัทธาেলা
พระราชครูของข้า
ฝ่าเท้าเข้ามาเถิดมาและ
ให้พ้อมมาอยู่กันให้พ้อม

หาหรือพ้อมขุนศรัทธา
โถมงานเบิกหน้าบายตา
แต่บรรดาเป็นเหล่ามโนหฺรธา
กินนี้เชิญมาให้พ้อม
ราชครูอย่าแวะอย่าอ้อม
ได้มานั่งห้อมล้อมอยู่ซ้ายขวา

อย่างไรก็ตามเชื่อว่าชาวบ้านจะตกอยู่ใต้อำนาจของครูหมอโดยสิ้นเชิง หากแต่ในบางคราวมีการแสดง

ความไม่พอใจ มีการต่อรองกันกับครูหมอก็มี เช่น เมื่อเชิญครูหมอมามาเข้าทรงแต่ไม่เป็นผลก็อาจกล่าวคำรุนแรง เช่น

เชิญมาเถิดพ่อเจ้าข้า
ถ้าคุณพ่อไม่มาทรง
ถ้าพ่อไม่ลงให้เขาวันนี้
หนมโกหน่วยใหญ่ใหญ่

มาตามที่คุณนี้ประสงค์
ลูกหลานไม่นับถือไปวันข้างหน้า
บายศรีลูกโยนใส่จักรงา
เอาช่อดอกไปให้ฝูงหมา

แสดงให้เห็นว่า คนกับครูหมอหรือผี ต้องถ้อยทีถ้อยอาศัย รู้จักผ่อนปรนกันและกัน

3. ทวดหรือเทียมดา คือจิตวิญญาณที่มีบุญญาธิการ ถ้ามีบุญญาธิการสูงส่ง เรียกว่า "เทียมดา" ถ้ามีรองลงมาเรียกว่า "ทวด" บางทีก็เรียกรวม ๆ กันว่า "ศักดิ์สิทธิ์" ทวดจะสิงสู่อยู่ประจำที่ใดที่หนึ่ง มีฐานะครึ่งสัตว์ครึ่งเทพก็มี เช่น ทวดพญาขันธุ์ที่บ้านพญาขันธุ์ อ.เมืองพัทลุง เป็นเทพที่ปรากฏกายเป็นงูบองหลา (จงอาง) คอยเฝ้าทรัพย์สินที่สระน้ำกลางเมืองพัทลุงโบราณ ทวดคลองนางเรียม เป็นเทพที่ปรากฏกายเป็นจระเข้ คุดูแลประจำอยู่บริเวณคลองนางเรียม อ.ควนขนุน จ.พัทลุง ทวดที่เป็นมนุษย์ผู้มีบุญที่ดับชีพไปแล้วก็มี เช่น ทวดหุม สิงประจำอยู่หัวเขาแดง

ทวดภควิม ทวดคำแก้ว สิงประจำเป็นภูมิจบ้าน หมู่ที่ 4 ต.สทิงหม้อ อ.สิงหนคร จ.สงขลา เป็นต้น ศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้ชาวบ้านมักสร้างศาลขึ้นเป็นที่สิงสถิต ชาวบ้านได้บูชา

ในวรรณกรรมแบบเก่าโดยเฉพาะบทภาคครูโนราภาคครูหนังตะลุง ได้สะท้อนในบทภาคครูให้เห็นว่าชาวบ้านเชื่อเรื่องนี้อย่างจริงจัง มีทวดหรือศักดิ์สิทธิ์ประจำแทบทุกแห่ง ดังตัวอย่างในบทภาคครูโนราตอนหนึ่งของโนราแปลก ท่าแค ว่า

สมภารจะขอคว่ำ
 ศักดิ์สิทธิ์ศักดิ์ชนในตำบลนี้
 ศักดิ์สิทธิ์สำคัญอันยิ่งยวด
 ลูกกาศไม้ให้เหลือให้หลัง
 ศักดิ์สิทธิ์ตรอกทางตามหว่างเขา
 ศักดิ์สิทธิ์เรือวแรงแข็งกล้า
 อย่ำให้ขัดอย่าให้ข้อง
 ลูกร้องประกาศอยู่ถนน
 ลูกให้ม่วงทองที่ปากน้ำตรัง
 พ่อเรือวแรงแข็งกล้า
 พวกเจ๊กไทยแขกจีน
 บังองค์หนึ่งเล่าพ่อทองแขนสวย
 ไหว้ทวดนราอยู่ปละน้ำตก
 ทวดสมกไม้ฟาด
 อยู่ข้างหว่างกงคา
 หินแบกทวดสะบ้าย้อย
 แพรกหนึ่งรักษาไทย
 สร้อยทองทั้งสองแพรก
 หมร่ามาจบเที้ยวมาจบ
 น้ำร้อนทวดน้ำเย็น
 เวกรรณภูโหรเหลย
 หลุมพอทองขวางท่า
 ผมขาวแลขาวหมด
 ขามเต่าทอดดาวาง
 ดินฐานพ่อไม้แก่
 ทวดชัยสุริยวงศ์
 ทวดบ้านแร่ทวดบ้านสวน
 ขางทองบ้านนางลาด

จะนั่งกราบไหว้ศักดิ์สิทธิ์ในใต้หล้า
 ได้เบิกร้างสร้างที่แต่ก่อนมา
 ลูกกราบไหว้ตาทวดไปทุกศาลา
 ศักดิ์สิทธิ์กลางทุ่งกลางนา
 เดือนถ้ำลำเนาห้วยเหวผา
 ลูกไหว้บูชาตามหอช่อง
 ลอยแล้วให้ล่องกันเข้ามา
 จะไหว้ทวดกูเซนเขาเทียมป่า
 ที่ริมรอบขอบฝั่งแม่น้ำกระทั่งฉา
 สาปนาว่าให้กลายเป็นธาตุหิน
 ทรัพย์สิ้นจมลงในเลหวันตก
 ไหว้ทวดละลายเข้ามาดวยจก
 ทวดสมกไม้ฟาดทุกองค์ท้าวเทวา
 ถัดมาหินแบกทวดสะบ้าย้อย
 พระพายพัดพาอยู่ดอยดอย
 ลูกไหว้สร้อยทองที่อยู่สองแพรก
 ยังแพรกหนึ่งไปรักษาแขก
 ถัดมาน้ำร้อนทวดแม่น้ำเย็น
 ลูกไม่เคยพบไม้เคยเห็น
 ลูกไหว้หลุมพอทองที่อยู่ขวางท่า
 นอนขวางแม่น้ำพระคงคา
 ถัดมาทวดขามเต่าทวดดาวาง
 รักษาอยู่ที่กุดไม้ม่วงขวาง
 ลูกไหว้ทวดชัยสุริยวงศ์
 เหนือโพท่าแคเรียกโหละพันหงส์
 แบ่งองค์ส่งญาณให้ท่านแลมา
 ทวดหัวควนทวดบ้านยา
 ขอร้องประกาศอาราธนา

เข้ากราบบาทฝ่าละออง
ทวดเขากังทวดวังเนียง
ศักดิ์สิทธิ์ทางฝ่ายแล
ให้ถัดให้เคลื่อนเลื่อนกันมา
อย่าให้ล้ำลาบสาบสูญ
เกาะหนูเกาะแมว
อยู่กลางหว่างกงกา
ไหว้เกาะแก้วเกาะยอ
จะไหว้เกาะราบเกาะกุน
ไหว้ทวดเกาะแก้วกินรา

จะไหว้ทวดโคทองวัดกหา
ฟังเสียงลูกร้องประกาศหา
เทวนเกาะเสเกาะห้า
ไหว้ทวดเกาะหนูเกาะแมว
หาเรือพ่อทูลกระหม่อมแก้ว
ไหว้ทวดเกาะแก้วเกาะยอ
พระพายพัดพาสอด
ผมหมอซุฟกลางที่หว่างกงกา
เกาะหมากปากขุนที่อยู่ฝ่ายท่า
ถัดมาปากบางทวดแม่นางเวียน

หลาทวด (ศาลาทวด)

ชื่อทวดที่โนราภาค (อิทธิฐาน) ถึงดังกล่าวมา ส่วนใหญ่จะอยู่ในลุ่มทะเลสาบสงขลา เช่น ทวดหินแบก ทวดสะบาย้อย ทวดแม่ น้ำร้อน ทวดแม่ น้ำเย็น ทวดสร้อยทอง อยู่คลองลำสินธุ์ อ.เมืองพัทลุง ทวดชัยสุริยวงศ์ อยู่ ต.ท่าแค อ.เมืองพัทลุง ทวดหลุมพอทอง ทวดดาวาง ทวดขามเฒ่า อยู่บ้านร่มเมือง อ.เมืองพัทลุง ทวดโคทอง ทวดเขาวัง อยู่ ต.คูหาสวรรค์ อ.เมืองพัทลุง ทวดบ้านแร่ ทวดบ้านสวน ทวดบ้านยา อยู่ ต.ควนมะพร้าว อ.เมืองพัทลุง ทวดหัวควน อยู่ ต.ลำปำ อ.เมืองพัทลุง ทวดเกาะแก้วกินรา ทวดเกาะราบ ทวดเกาะกุน ทวดเกาะสี่เกาะห้า อยู่ในทะเลสาบ ในเขต อ.ปากพะยูน จ.พัทลุง ทวดเกาะยอ ทวดเกาะหนู เกาะแมว ทวดเกาะแก้ว อยู่ในทะเลสาบ ในเขต อ.เมืองสงขลา เป็นต้น

ในบทความครุหนั่งตะลุงของหนั่งกัน ทองหล่อ มีการไหว้สมเด็จพระโคะ ว่า
“ไหว้สมเด็จพระโคะโคะถ่วงลิบ เป็นเทพทิพย์สุดลขี”

ความเชื่อเกี่ยวกับทวดหรือศักดิ์สิทธิ์ นอกจากภาคขอความคุ้มครองเวลาศิลปินจะแสดงแล้ว ศิลปินและชาวบ้านทั่วไปเมื่อผ่านเขตที่สิงของศักดิ์สิทธิ์นั้น ก็จะระลึกถึงและไหว้คารวะ ศิลปินอาจจะประโคมเครื่องดนตรีเพื่อบูชาเมื่อผ่านที่นั้น ศักดิ์สิทธิ์ที่มีบุญญาธิการมากจะนับถือกันในวงกว้าง มักมีการบนบานขออำนาจให้ช่วยคุ้มครอง อย่างเช่น สมเด็จพระโคะ ทวดเกาะยอ เป็นต้น

4. **ผีอารักษ์** คือผีที่ทำหน้าที่ดูแลประจำสถานที่ บุคคลและสิ่งของ ตลอดจนนาสินในสถานที่นั้น ผีพวกนี้จะเกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ของชาวบ้านโดยตรง ชาวบ้านนับถือหรือบวงสรวงผีพวกนี้ตามวาระ หรือโอกาสอันเหมาะสมเพื่อความปลอดภัยและบริบูรณ์ของชีวิตและสินทรัพย์ ผีอารักษ์ที่วรรณกรรมกล่าวถึงในวรรณกรรมนั้น ถูกใช้เป็นองค์ประกอบในพิธีกรรมเพื่อบูชาผีนั้น ๆ ด้วย ได้แก่

– **แม่ซ้อ** เป็นผีประจำตัวเด็กทารก ในพิธีทำขวัญเด็กจะบูชาแม่ซ้อเพื่อมิให้แม่ซ้อหลอกเด็ก ให้ช่วยคุ้มครองดูแล เพื่อเด็กจะได้มีขวัญดี ไม่ตกใจ เสียงง่าย

– **แม่โพสพ** เป็นผีประจำข้าว เมื่อชาวบ้านในลุ่มทะเลสาบสงขลา เริ่มลงมือเก็บข้าวจะทำขวัญแม่โพสพเรียกว่า “รวบข้าว” เมื่อเก็บข้าวขึ้นยุ้งฉางเรียบร้อยแล้วจะทำขวัญอีกครั้งหนึ่ง อาจจะทำบนยุ้งข้าว หรือทำรวมกันที่วัดเรียกว่า “ทำขวัญข้าวใหญ่” วัตถุประสงค์ก็เพื่อขออำนาจจากแม่โพสพให้คุ้มครองข้าว ทำให้ข้าวไม่เสียหาย และทำนาได้ผลสมบูรณ์

– **ผีประจำวัว ควาย** มีพญาทรพาบ พญาทรพินางคুরา ซึ่งเป็นต้นตระกูลของวัวควาย และท้าวขุนแกลงซึ่งเป็นผู้คอยหว่านยาทำลายวัวควาย การบูชาผีเหล่านี้ก็เพื่อให้วัวควายปลอดภัยจากสัตว์ร้าย โรคภัย ยาพิษ ให้วัวควายเชื่อง เสียงง่าย ตกถูกตก

– **ผีแม่ข่านางและนางไม้ทั้งหลาย** เป็นผีประจำเรือ เมื่อทำเรือและจะออกเรือครั้งแรกต้องทำขวัญบูชาผีเหล่านี้ เพื่อให้ช่วยคุ้มครองเรือให้ปลอดภัยจากคลื่นลม ไจรสัด และให้ท่ามาค้าขายได้คล่อง

– **ผีเจ้าที่หรือพระภูมิ** มีท้าวกรุงพาลีเป็นหัวหน้า มีบริวาร 16 องค์ รักษาที่ต่าง ๆ กันไป เช่น นางธรรณี รักษาแผ่นดิน นางเมขลารักษาน่านน้ำ ท้าวชัยมงคล รักษาที่เรือน ท้าวมิกราชรักษาวัดวาอาราม ท้าวธรรมโอฬารักษาที่สวนที่นา ท้าวเพชรคนธรรพ์รักษาศาลเจ้า บริติวิรักษาเส้นทาง ท้าวนาครักษาบาดาล เป็นต้น ในวรรณกรรมเหล่านี้ภูมิซึ่งใช้สวดไหว้ในโอกาสต่าง ๆ เช่น ปลูกเรือน ขึ้นบ้านใหม่ ทอดสะพาน ปลูกศาลา ได้สะท้อนความเชื่อเรื่องผีเจ้าที่อย่างพิสดาร ผีเหล่านี้อาจให้โทษถ้าผู้อยู่อาศัยในที่นั้นทำสิ่งที่ไม่ถูกต้องลงไป อาจจะทำให้ป่วยไข้ เรียกว่า “ถูกเจ้าที่” จะต้องทำพิธีบูชาพระภูมิ

นอกจากผีต่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว ความเชื่อเกี่ยวกับเทวดาในลัทธิพราหมณ์ก็มีปรากฏประสมประสานกันไป เวลาจัดพิธีกรรมจะขออำนาจจากเทพให้ช่วย มีพระพรหม พระอิศวร พระนารายณ์ เป็นต้น แต่บทบาทในส่วนที่เทพในลัทธิพราหมณ์มีต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านมีไม่เด่นนัก ที่มีก็มักปะปนไปกับพวกผี จึงไม่ขอกล่าวให้พิเศษออกไป

ความเชื่อเกี่ยวกับพุทธศาสนา

พุทธศาสนาเผยแพร่เข้าสู่ลุ่มทะเลสาบสงขลาไม่ต่ำกว่าพุทธศตวรรษที่ 13 และเจริญรุ่งเรืองมากในเวลาต่อมา ดังปรากฏร่องรอยศาสนสถานครั้งโบราณและหลักฐานเอกสารที่แสดงถึงความเจริญของพุทธศาสนาในบริเวณนี้อยู่มากมาย วรรณกรรมเกี่ยวกับพุทธศาสนาก็เป็นสิ่งที่แสดงถึงความเจริญของพุทธศาสนาในบริเวณนี้ เป็นดอกผลของความคิดความเชื่อแบบพุทธ ขณะเดียวกันวรรณกรรมก็เป็นองค์ประกอบสำคัญในการถ่ายทอดความคิดความเชื่อแนวนี้

ในกลุ่มทะเลสาบสงขลาพบวรรณกรรมพุทธศาสนามากมาย ที่เป็นลายลักษณ์อักษรเรื่องสำคัญ ๆ ซึ่งถือว่ามีอิทธิพลต่อชุมชนแถบนี้และสะท้อนความคิดความเชื่อของผู้คน เช่น พระมาลัย ไตรภูมิ พระเจ้าห้าองค์ พุทธทำนายสุบิน ก้าว ส่วนที่เป็นมุขปาฐะ เช่น บทไหว้ลายลักษณ์ บทไหว้สัจดี วรรณกรรมดังกล่าวได้สะท้อนความเชื่อหลัก ๆ ได้แก่

1. ความเชื่อเกี่ยวกับกำเนิดโลกและความดับของโลก เรื่องไตรโลกวิธานและไตรภูมิอธิบายว่า โลกและชีวิตเกิดจากสังขารธรรมและสังขารโลก เมื่อเกิดแผ่นดินใหม่ ๆ กลิ่นดินหอมไปถึงพรหมโลก พรหมซึ่งมีวิเศษกายเหาะลงมากินดิน จึงเสื่อมฤทธิ์ หมดวิเศษ หายกลับไม่ได้ เกิดเป็นเพศหญิง-ชาย เกิดกำหนด สมสู่กัน เกิดมนุษย์ขึ้นหลายเผ่าพันธุ์ เกิดปัญหาต่าง ๆ ขึ้น จึงทำให้มีคัมภีร์พระธรรมศาสตร์เกิดขึ้นเพื่อใช้ในการปกครอง กล่าวถึงโลกสาม คือ นรก สวรรค์ มนุษย์ อย่างพิสดารในเรื่องสังขารและการปฏิบัติของผู้คนที่จะไปสู่โลกนั้น ๆ พร้อมทั้งอธิบายถึงความเลื่อมของโลกว่า เป็นเพราะการกระทำของมนุษย์เอง ดังปรากฏในเรื่องพุทธทำนายและพระมาลัย ซึ่งเรื่องทั้งหมดได้กลายมาเป็นความเชื่อของคนแถบนี้

2. ความเชื่อเรื่องชาติ ภพ และกรรม วรรณกรรมแทบทุกเรื่องกล่าวถึงการเวียนว่ายตายเกิด กล่าวถึง

กรรมและวิบาก ซึ่งแบ่งเป็น 2 พวก คือ กรรมดีมีสุคติภูมิเป็นแดนเกิด กับกรรมชั่วที่มีทุคติภูมิเป็นแดนเกิด โดยเฉพาะแดนนรกจะกล่าวไว้พิสดารมาก

3. ความเชื่อเรื่องโลกพระศรีอาริย์อันเป็นแดนอุดมคติที่ทุกคนอยากไปให้ถึง วรรณกรรมหลายเรื่องได้กล่าวถึงไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือเรื่องพระมาลัยได้กล่าวอย่างละเอียด และมีอิทธิพลทำให้ผู้คนยึดมั่นในความดี ในประเพณีปฏิบัติหลาย ๆ อย่าง เพื่อเป็นอันสงบให้พบพระศรีอาริย์ เช่น การทำบุญตักบาตร การฟังเทศน์มหาชาติ

4. ความเชื่อในเรื่องไตรรัตนภาพ ในวรรณกรรมสะท้อนให้เห็นว่า ชาวบ้านมองพระพุทธเจ้าเป็นผู้มีอำนาจวิเศษ เป็นใหญ่กว่าเทวดา มนุษย์ ยักษ์ ภูติผีทั้งปวง ไม่มีอำนาจใดจะหาญสู้พระพุทธเจ้าได้ ด้วยเหตุนี้ในพิธีกรรมต่าง ๆ จึงมีการบูชาพระพุทธเจ้าเพื่อขอความสำเร็จ ความเป็นสิริมงคล และในกรณีคับขันเป็นปัญหา จะขออำนาจพระพุทธเจ้าให้ช่วย มีธรรมเนียมอย่างหนึ่งที่ชาวพุทธแถบนี้ถือปฏิบัติกัน คือก่อนนอนจะสวดไหว้ลายลักษณ์ คือสวดพระพุทธานุภาพการไหว้ลายลักษณ์ถือปฏิบัติเป็นพุทธบูชา เชื่อว่าจะได้บุญมาก เพราะเท่ากับได้ใกล้พระพุทธรองค์ ได้สัมผัสพระธรรมไว้ด้วย และทำให้ปลอดภัยอันตราย ดังคำสวดตอนหนึ่งว่า

ใครไหว้ลายลักษณ์ ได้บุญมากนัก แปรหมั่นสัพพัน ประคองได้พบ
เคารพพระองค์ ผู้ทรงวินัยธรรม อุตสาห์ถือเอา จำไว้ให้มั่น ลายลักษณ์
ทรงธรรม พระบาทพระพุทธองค์ หญิงชายล้วนหน้า อย่าได้ประมาท
พลั้งพลาดวาจา ให้ว่าพุทธา ธรรมาต์ต่อไป สัจฉังเป็นบุญ อย่าคิด
ว่าตน จะได้ขึ้นไป ในภพโลกีย์ บัณฑิตไหน ที่จะได้แก้ตัวภัย

ความตายมรณา ให้อ้วทุกขัง อนิจจังอนัตตา ทั้งมะอะอุ
อะสุกังพรหมา อิกซันดาวดิงสา เป็นบรมสถาน พระพุทธเจ้า
เข้านฤพาน ยังแต่พระศรีอารีย์ อยู่ดูสิตา พระพุทธรูปปั้น ยังครองศาสนา
ให้พระสงฆ์ทั้งหลาย มาไหว้วันทา ต่างพระศาสดา สรรเพชญ์มุนี

เรื่องพุทธานภาพมิได้จำเพาะแต่พระโคตมะ แต่
ยังรวมถึงพระพุทธเจ้าทั้ง 5 พระองค์ในภัทรกัปถือว่า
ทุกองค์มีบุญญาบารมียิ่ง การทำกิจอันเป็นมงคลใด ๆ
มักจะขออำนาจจากพระเจ้าห้าองค์เสมอ

ส่วนพระธรรมและพระสงฆ์นั้น ถือว่ามีคุณอัน
ประเสริฐ ชาวบ้านมักขออำนาจให้บรรลุในสิ่งที่ปรารถนา
เสมอ เช่น ในการไหว้สัจดีก่อนนอน ก่อนศึกษาเล่า
เรียน และก่อนเริ่มทำพิธีกรรม จะขออำนาจจากพระ
ทั้งสอง รวมทั้งพระพุทธด้วย ดังตัวอย่างบทสัจดีตอน
หนึ่งว่า

ขอเดชพระธรรมชั้นดี
ลุดังคำพระบัตินุร
สังฆังช่วยเพิ่มพูน
พุทธังให้แจ้งเล่า
ให้รุ่งรางสว่างจิต
แผ้วไถ่เขลาเบาวิชา

ขอปัญญาอันมากมาย
เดชะพระพุทธเจ้า
สามดวงแก้วทั้งมูล
ธัมมังเจ้าให้เร่งจำ
เหมือนอาตมย์ที่แจ้งแผ้ว

เรียนสิ่งใดให้ง่ายตาย
พระธัมมังให้เกื้อกูล
เป็นที่พึ่งคุณพระธรรม
สังฆังช่วยชักนำ
ลั่วงลูปรุโปร่งแล้ว

ส่งท้าย

จากความเชื่อเกี่ยวกับผีและพุทธศาสนาของผู้คน บริเวณลุ่มทะเลสาบสงขลาที่ปรากฏในวรรณกรรมจะมองเห็นวิธีคิด และการให้คุณค่าในการเลือกดำเนินชีวิตของชาวบ้านบริเวณนี้ ดังนี้

1. มองว่าคนเรามีการเวียนว่ายตายเกิดตามกรรม เพื่อชดใช้กรรมเก่า หน้าที่สำคัญที่ต้องทำในชาตินี้ นอกจากทำมาหาเลี้ยงชีพแล้วก็คือ ต้องสะสมเสบียง เพื่อชีวิตที่ดีอุดมสมบูรณ์ในชาติหน้า โดยทำบุญ เลี้ยง บาบ

2. มองว่าตนเป็นเพียงธุลีหนึ่งของโลก ไม่จีรัง ยั่งยืนอะไร จึงต้องอยู่ให้กลมกลืนกับโลก หากมีปัญหา ต้องรู้จักผ่อนปรน

3. มองว่าทุกสิ่งทุกอย่างมีผู้สร้าง ธรรมชาติทั้งหลาย มีจิตวิญญาณ มีผีหรือเทพคุ้มครอง การกระทำใด ๆ จึงต้องเป็นไปด้วยความเคารวะยำเกรง จะเกิดสิริมงคล

4. มองว่าบรรพบุรุษ ครูทางศิลปะ ส่วนหนึ่ง ที่ล่วงลับ วิญญาณไม่ยอมไปผุดไปเกิด ยังห่วงใยลูก หลาน ทรัพย์สินสมบัติ ตลอดจนมรดกทางปัญญาที่ สร้างไว้ จะคอยเฝ้าดูแลลูกหลานจึงต้องให้ความเคารพ กตัญญู บวงสรวงบูชาทดแทนคุณ และเชื่อว่าวิญญาณ นั้น ๆ อาจจะให้คุณให้โทษได้ จึงต้องไหว้ให้ดีพสิให้ถูก

5. มองว่าทุกสิ่งทุกอย่างไม่มีอะไรดีหรือสมบูรณ์ ครบถ้วน จึงต้องรู้จักเลือก ประสานให้เกิดคุณประโยชน์ ดังกรณีของความเชื่อเกี่ยวกับผี เทวดาและพุทธ ได้ ประสานจนสนองความต้องการได้ ไม่ขัดแย้งกัน ไม่ เลือกเอาทางเดียวแล้วปฏิเสธอีกทางหนึ่ง

ความเชื่อและการปฏิบัติตามความเชื่อเป็นไปตามเงื่อนไขทางภูมิศาสตร์ สังคมวัฒนธรรม เป้าหมาย อยู่ที่ความมั่นคงทางจิตใจว่า เกิดความปลอดภัยและความอุดมสมบูรณ์ในการดำรงชีวิต จากความเชื่อ วิธีคิดและการให้คุณค่าในการดำเนินชีวิตตามความเชื่อ ดังกล่าวมา นี่คือคำตอบของผู้คนบริเวณลุ่มทะเลสาบ สงขลาในอดีตที่มีให้กับตัวเอง แต่ปัจจุบันสังคมเปลี่ยน ไป ความคิดความเชื่อและคุณค่าต่าง ๆ เริ่มสับสน นับ เป็นมูลเหตุสำคัญอย่างหนึ่งของปัญหาสังคมในบริเวณ นี้ทุกวันนี้